

ORTAÖĞRETİM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ

4. ÜNİTE İSLAM'DA AHLAK İLKELERİ

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- 1. İslam'da Ahlakın Mahiyeti**
- 2. Ahlakın Temel Unsurları**
- 3. Ahlaki Tutum ve Davranışlar**
- 4. Kur'an'dan Mesajlar**

4.1. İslam'da Ahlakın Mahiyeti

➤ İslam ahlakıyla ilgili neler biliyorsunuz?

- Ahlakın ne olduğu, kaynağı, konusu, unsurları, ahlaki tutum, davranış ve değerlerin neler olduğu gibi hususlar ahlakın mahiyetini oluşturur.

Ahlak

Ahlak, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle iradeli olarak ortaya koyduğu davranışlarının bütünüdür.

- İyi huylar ve erdemli davranışlar güzel ahlak; kötü huylar ve çirkin davranışlar kötü ahlak olarak nitelendirilir.

- Ahlak her insanda var olan bir olgudur.
- Dinî inanışlar, toplum, aile, örfler, âdetler, gelenek ve görenekler, hukuk, sosyal ve ekonomik şartlar insanın ahlaki yapısını belirleyen ve davranışlarını şekillendiren etkenlerdir.
- İnsan ahlakı eğitimle, yaşam tecrübeleriyle ve çevreden gelen etkilerle değişebilen bir özelliktir.

İslam Ahlakı

İslam'ın temel ilkelerini belirleyip açıkladığı ve ideal olarak sunduğu ahlak anlayışına İslam ahlakı denir.

İslam ahlakı;

- Ahlakın kaynağını, mahiyetini ve temel unsurlarını açıklar.
- Ahlaki tutum ve davranışların neler olduğunu, ideal ahlakın nasıl olması gerektiğini hem ayetlerle hem de Hz. Muhammed'in (sav) hayatından örneklerle ortaya koyar.

- İslam ahlakının temelinde insanın Allah'a (cc), kendisine, topluma, diğer canlılara, maddi ve manevi değerlere karşı sorumluluklarına uygun davranışlar sergilemesi yer alır.
- İnsanın kendisiyle, çevresiyle ve Rabbiyle doğru ilişkiler kurması için İslam'da ahlak çok önemli bir unsurdur.

İslam Ahlakının Kaynağı

- İslam'da ahlakın kaynağı Yüce Allah'tır.
- O, mutlak iyi ve güzel olduğu için iyilik ve güzelliğe dair her şey O'ndandır.
- Allah (cc) iyilik ve güzellikten razı olmuş, kullarına da iyi ve güzel şeyleri emretmiş; kötü ve çirkin şeylerden razı olmamış onları da yasaklamıştır.
- Bu sebeple İslam'da, Yüce Allah'ın razı olduğu ve yapılmasını emrettiği şeyler iyi; razı olmadığı ve yasakladığı şeyler ise kötü olarak kabul edilir.

- Kur'an-ı Kerim ve sünnet, Allah'ın (cc) razı olduğu ahlaki tutum, davranış ve değerleri açıklayan temel kaynaklardır.
- İnsan, Allah'ın (cc) bahşettiği akıl sayesinde iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, faydalıyı zararlıdan ayırt eder, ilahi emir ve yasakların hikmetlerini anlar.
- İnsan, iradesiyle Yüce Allah'ın hoşnut olduğu şeylere yönelir ve erdemli davranışlar sergiler.

- Akıl ve iradenin yanında Yüce Allah, insana çeşitli duygular da vermiştir.
- Sevgi, sevinç, mutluluk, üzüntü, pişmanlık, öfke gibi duygular da ahlaka kaynaklık eder.

- İyiye kötüden, hayrı şerden ayırt etmeye yardımcı olan, iyilik yapmaktan hoşlanan, kötülükten sakınan **vicdan**; Yüce Allah'ın insana öz denetim yapması için ihsan ettiği bir duygudur.
- Vicdan vesilesiyle insan kötü bir şey yaptığında üzüntü ve pişmanlık hisseder, yaptığı hatayı telafi etmeye yönelir.

“İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ise içini huzursuz eden ve başkalarının bilmesini istemediğin şeydir.”

(Müslim, “Birr”, 14)

- Tüm bu özelliklerinin yanında insanlar nefis sahibidirler.
- Nefis ise bencillik, kibir, heva ve hevese uyma gibi özellikleri nedeniyle isyana, inkâra, kötü ahlaka ve günaha meyillidir.

“Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene ant olsun ki nefsin arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.”

(Şems 91/7-10)

- İnsanlar yaratılışları icabı hem iyiliği hem de kötülüğü tercih edebilen varlıklardır.
- İnsanların bu şekilde yaratılması dünya hayatında tabi tutuldukları imtihanın bir gereğidir.
- Bir insan Yüce Allah'ın ona bahsettiği ilahi lütuflarla nefsinin kötülüklerden arındırırsa kurtuluşa erer.

İslam Ahlakının Amacı

- İslam ahlakının amacı insanı güzel ahlaki vasıflarla donatmak ve böylece onu manevi bakımdan olgunlaştırmaktır.
- Ahlakın bireysel amaçları yanında toplumsal birçok yönü de bulunur.
- Bu açıdan İslam'ın amacı ahlaklı bireylerden oluşan erdemli bir toplum meydana getirmektir.
- Güzel ahlakın tüm topluma yayılması ve erdemli davranışların sosyal, siyasi ve ekonomik hayata hâkim olması o toplumu güçlü, mutlu ve huzurlu kılar.

- İslam ahlakı, İslam inancıyla bütünlük arz eder.
- Yüce Allah'a ve Resulü'ne duyulan iman ve sevgi, beraberinde güzel ahlaklı olmayı ve salih ameller işlemeyi getirir.
- İnancın ahlaka, fiillere ve davranışlara yansımaları Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için gerekli şartlardandır.

“Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlak bakımından en güzel olanıdır.”

(Tirmizi, “Radâ”, 11)

İslam Ahlakında Örneklik

- İslam ahlakı soyut ve teorik bir ahlak anlayışı olmayıp bizzat Hz. Muhammed'in (sav) şahsiyetinde somutlaşan ve yaşanabilen bir ahlaktır.
- İslam ahlakında en güzel ve ideal örnek Allah'ın (cc) Resulü Hz. Muhammed'in (sav) ahlakıdır.

“Ant olsun, Allah'ın Resulü'nde sizin için Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”

(Ahzab 33/21)

- Allah (cc), Hz. Muhammed'in (sav) yüce bir ahlaka sahip olduğunu bildirir.
- Onun ahlakı tüm Müslümanların ulaşmayı hedeflediği ideal ahlakı temsil eder.

“... (Allah’ım!) Beni güzel ahlaka eriştir. Senden başka güzel ahlaka eriştirecek yoktur. Kötü ahlakı benden uzaklaştır. Senden başka kötü ahlakı benden uzaklaştıracak yoktur!..”

(Müslim, “Müsafirin”, 201)

- Hz. Muhammed (sav), peygamber olarak gönderilmesinin bir amacının da güzel ahlakı tamamlamak olduğunu ifade etmiştir.

“Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”

(Muvatta, “Hüsnü'l-huluk”, 1)

İslam Ahlakında İhlas

- İslam ahlakında ihlas önemli bir ilkedir.
- İslam'da bütün güzel davranışlar Yüce Allah'ın iyilik ve doğruluktan razı olduğu bilinciyle yapılır.
- Kişi, doğru olanı yaparken samimi ve istikrarlı olmalı, sadece Allah'ın (cc) rızasını kazanma niyeti taşımalıdır.

İslam Ahlakında Terbiye

Terbiye

Terbiye, eğitim yoluyla insana iyi huy ve güzel davranışların kazandırılmasıdır.

- İslam'da ahlak, terbiye edilebilen ve bunun neticesinde güzelleşebilen bir özelliktedir.
- Terbiye ailede başlar ve yaşam boyu devam eder.
- İnsan terbiye yoluyla güzel ahlak, edep ve nezaket sahibi olur.

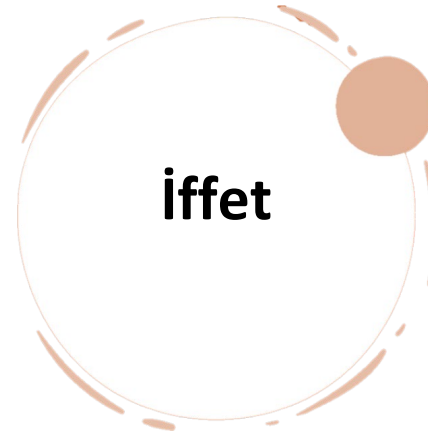
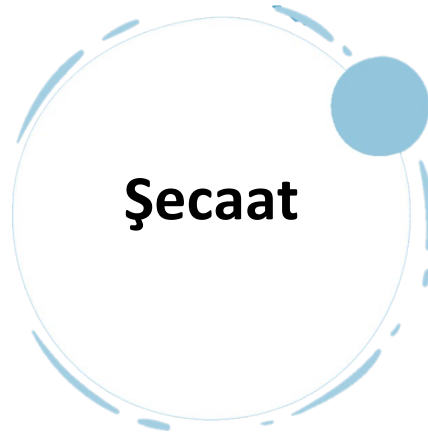
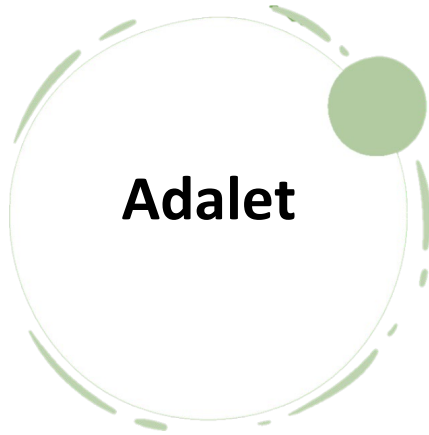
“Hiçbir baba, evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir.”

(Tirmizi, “Birr”, 33)

4.2. Ahlakın Temel Unsurları

➤ Sizce güzel ahlakın temel ilkeleri nelerdir?

İslam Ahlakının Temelini Oluşturan Unsurlar

Adalet

Adalet; doğruluk, denge, gerçeğe uygun hükmetmek, doğru yolu izlemek, dürüstlük, tarafsızlık, her şeyi yerli yerine koymak gibi anlamlara gelir.

- Adalet toplumsal hayatta dirliği, düzeni, haklara riayet etmeyi ve hukuka uygun yaşamayı sağlayan temel bir erdemdir.
- Adalet ile aynı kökten gelen itidal; duygu, düşünce ve davranışlarda dengeli, ölçülü ve tutarlı olmaktır.
- İnsandaki öfke, arzu ve akıl gibi kuvvetlerin dengelenmesiyle adalet erdemi elde edilir.

- Her alanda itidali tavsiye eden İslam, ahlak alanında da adalet ve itidali temel bir unsur olarak belirlemiştir.
- Kişinin ahlaki olarak itidal noktasını bulması ve buna göre davranması İslam ahlakının amaçlarındandır.

“Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma.”

(İsra 17/26)

Şecaat

Şecaat; cesaret, yiğitlik, kahramanlık gibi anlamlara gelir.

- Şecaat insanın var olan gazap, öfke, hiddet, sahip olduğu şeyleri savunma, bir şeyleri elde etme arzusu gibi dürtülerini terbiye ederek iyiliğe yönlendirmesiyle ortaya çıkar.
- Şecaat sahibi kişi dengeli davranır. Korkaklık ve saldırganlıktan uzak durur.

“Size karşı savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa kaçmayın. Allah aşırılığa kaçanları sevmez.”

(Bakara 2/190)

- Cesaret, iyiliğin yaygınlaşmasında ve adaletin sağlanmasında gerekli bir erdemdir.
- İnsanın din, vatan, namus gibi değerleri savunmasında, kötülüğe engel olmasında, başına gelen zorluklara sabretmesinde cesaret büyük rol oynar.
- Cömertlik, fedakârlık, hakları savunma, her hâl ve şartta dürüst davranma, doğru olanı yapmaktan çekinmeme gibi faziletler şecaatten doğar.

İffet

İffet; insanın yeme, içme ve cinsellik gibi bedenî ve maddi ihtiyaçları karşılarken ölçülü olması, aşırıya kaçmaması, namusunu, şerefini ve haysiyetini korumasıdır.

- Bedenî ve maddi hazlar konusunda aşırıya kaçmak İslam'da tasvip edilmez.
- İffet insanda var olan çeşitli arzuların dinin ve aklın rehberliğinde kontrol altına alınmasıyla ortaya çıkar.

“Her dinin bir ahlakı vardır. İslam ahlakının özü hayâdır.”

(İbni Mace, “Zühd”, 17)

- Kişinin ihtiyaçlarını helal yollardan karşılaması, dünyanın geçici hazları için şeref ve değerinden ödün vermemesi, her hâl ve şartta onurunu koruması iffetle ilgilidir.

“Allah’ım! Senden hidayet,
takva, iffet ve (gönül) zenginliği
dilerim.”

(Müslim, “Zikir”, 72)

Hikmet

Bilgelik olarak da ifade edilen hikmet; aklın iman nuruyla aydınlanarak Rabbini bilmesi, O'nun yarattığı varlıkların, olay ve olguların hakikatini idrak etmesidir.

- Hikmet, insanı cahilce davranışlardan, bağnazlıktan ve düşüncelerinde aşırı uçlara savrulmaktan korur.
- İnsanın düşüncelerinde dengeli ve tutarlı olması onu ahlaken de olgunlaştırır.
- Dinin emir ve yasaklarındaki ilahi maksadı anlayan kişinin Yüce Allah'a olan kulluğu da güzelleşir.

“Allah, hikmeti dilediğine verir.
Kime hikmet verilmişse, şüphesiz
ona çokça hayır verilmiş demektir.
Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”

(Bakara 2/269)

4.3. Ahlaki Tutum ve Davranışlar

- Ahlakın olmadığı bir toplumsal hayat sizce mümkün müdür? Neden?

- İslam hem bireyin hem de toplumun huzur ve mutluluğunu sağlamak için pek çok ahlaki tutum ve davranış belirlemiştir.
- Bu ahlaki tutum ve davranışlar temel erdemler olarak insanların hayatına yön verir.

İslam'ın Hayata Hâkim Kılmak İsteddiği Bazı Tutum ve Davranışlar

Dürüstlük

Yardımseverlik

Sabır

Dürüstlük

Dürüstlük; insanın özünde, sözünde ve davranışlarında dosdoğru olmasıdır.

- Sıdk, sadakat gibi kavramlarla da ifade edilen dürüstlük; yalan söylememek, aldatmamak, verilen sözde durmak, yapılan anlaşmalara uymak, güvenilir olmak ve emanetleri korumak gibi pek çok yüksek ahlaki niteliği içerir.

“Yine onlar (müminler)
emanetlerine ve verdikleri sözlere
riayet ederler.”

(Müminun 23/8)

- İnsanın; Rabbine, kendisine, ailesine, yaşadığı topluma karşı dürüst olması bireysel ve toplumsal hayatını huzurlu kılar.

- Yüce Allah'ın emir ve yasaklarına uyması insanın O'na olan sadakatini gösterir.
- İnsanın kendisine karşı dürüst olması; duygu, düşünce ve davranışlarında art niyete, yalana ve aldatmaya yer vermemesiyle mümkündür.

“Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de cennete götürür...”
(Müslim, “Birr”, 105)

- Topluma karşı dürüstlük ortak değerlerin korunmasıyla, sosyal ve ekonomik ilişkilerde güvenin tesisiyle gerçekleşir.

“Müslüman, dilinden ve elinden insanların selamette olduğu kişidir. Mümin ise insanların canları ve malları konusunda kendilerine zarar vermeyeceğinden emin oldukları kişidir.”

(Nesai, “İman”, 8)

- Alışverişte tarafların birbirini aldatmaması, ölçü ve tartının doğru yapılması, malın kusurunun gizlenmemesi dürüstlüğün gereğidir.
- İşveren ve çalışanın yaptıkları sözleşmeye uyması, çalışanın üstlendiği işi en iyi şekilde yapması, işverenin de çalışanın hakkını gecikmeden tam olarak ödemesi gerekir.

“Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Kusurlu bir malı kusurunu açıklamadan din kardeşine satması helal olmaz.”

(İbn Mace, “Ticaret”, 45)

- İslam'ın dürüstlük, güven ve yardımlaşma anlayışı kültürümüzde çeşitli şekillerde temsil edilmiştir.
- Bunlardan biri olan **ahilik**, toplumsal hayatın her alanında etkisini yüzyıllar boyunca sürdüren güçlü bir esnaf teşkilatıdır.
- Ahiliğin temel yapısını dürüstlük, yiğitlik ve cömertlik başta olmak üzere yüksek değerleri kendisinde toplamayı amaç edinen ve bu değerlerden taviz vermeyen zanaatkârlar oluşturmuştur.

Ahilerde Bulunması Gereken Vasıflar

Vefa

Dürüstlük

Güvenilirlik

Cömertlik

Tevazu

Affedicilik

Nasihah

Tövbe

**Doğru yola
sevk**

Yardımseverlik

Yardımseverlik, başkalarına yardım etme isteği ve eylemidir. Birine yardım etmek, destek olmak veya onun ihtiyaçlarını karşılamak için çaba göstermektir.

- Yardımseverlik İslam ahlakının emrettiği tutumlardan biridir.
- İslam'da yardımseverlik; infak, zekât, sadaka, hibe, karzıhasen, hayır ve hasenatta bulunmak gibi salih amellerle teşvik edilir.
- Allah'ın (cc) kişiye verdiği rızıklardan infak etmesi ve cömertlik müminlerin temel özelliklerindedir.

- İnfak, zekât ve sadaka başta olmak üzere Allah (cc) yolunda yapılan her türlü harcamayı ve bağışı kapsayan bir kavramdır.

“Onlar (müminler) gayba inanırlar,
namazı dosdoğru kılarlar,
kendilerine rızık olarak
verdiğimizden de Allah yolunda
harcırlar.”

(Bakara 2/3)

- İnfak etmek İslam'da gerçek iyiliğe erişmenin bir şartı olarak belirlenmiştir.

“Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.”

(Al-i İmran 3/92)

- Farz bir ibadet olan zekât sayesinde Müslümanlar, mülkün tek sahibinin Yüce Allah olduğu bilincini kazanarak cömertliği bir ahlak hâline getirmeye çalışırlar.
- Zekât vesilesiyle toplumdaki sosyal adaletin gerçekleşmesine katkı sağlanır.

“ ... Kendi iyiliğinize olarak infak edin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir. ”

(Tegabün 64/16)

- İslam'da Müslümanlar her zaman sadaka vermeye teşvik edilir.
- Kişinin yaptığı her türlü maddi ve manevi yardım sadaka kapsamında değerlendirilir.

“Güneşin doğduğu her gün insanın bütün eklemleri için sadaka vermesi gerekir. İki kişinin arasını düzeltmen sadakadır... Güzel söz de sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Yoldaki rahatsızlık veren şeyleri kaldırman sadakadır.”

(Müslim, “Zekât”, 56)

- Yardımlar her türlü gösteriştten uzak, karşılıksız, sadece Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla yapılmalıdır.

“Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın...”

(Bakara 2/264)

- İslam'daki infak emri Müslümanlar arasında vakıf adı verilen kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır.
- Her türlü hayır ve hasenat için kurulan vakıflarla toplumsal yardımlaşma sağlanmıştır.
- Vakıflar hayır kurumları olarak yardımseverliğin güzide bir örneğini sunmuşlardır.

Sabır

Hoşa gitmeyen olaylar, nefse ağır gelen şeyler ve zor durumlar karşısında insanın gösterdiği dayanma gücüne sabır denir.

- Dünya hayatının bir imtihan olduğu bilinciyle yaşayan kişi, zorluk ve sıkıntılar karşısında ümitsizliğe kapılmaz, durumunun düzelmesi için çaba harcar.

“Ant olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!”

(Bakara 2/155)

- Çeşitli zorluklar, sıkıntılar, bela ve musibetler insanın ahlaki yapısını da ortaya çıkaran durumlardır.
- Böyle durumlarda insanın metin olması, ümitsizliğe kapılmaması, cesur davranması İslam ahlakında kişiden beklenen tutum ve davranışlardır.

“... Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. İşte bunlar kararlılık gerektiren işlerdendir.”

(Lokman 31/17)

Adabımuaşeret

Adabımuaşeret, bir toplumda benimsenerek gelenek hâline gelmiş nezaket, terbiye, ahlak ve görgü kurallarıdır.

- Görgü kuralları toplumsal düzen, huzur ve mutluluk için gereklidir.
- Bu kurallar hem kul hakkı ihlallerini önler hem de bireylerin zarif ve kibar olmasını sağlar.
- Adabımuaşeretin olmadığı toplumlarda kabalık ve kendini bilmezlik yaygınlaşır.
- Bu durum ise birlikte yaşama kültürüne zarar verir.

Bazı Görgü Kuralları

İnsanları rahatsız edici şekilde davranmamak

Selamlaşmak

Teşekkür etmek

Kişisel temizliğe önem vermek

Sıra olunan yerlerde sıraya riayet etmek

Sofra adabına dikkat etmek

Güler yüzlü olmak

Bir şey isterken rica ederek kibar şekilde istemek

4.4. Kur'an'dan Mesajlar

- Kişinin Rabbine, kendisine, annesine, babasına, akrabalarına ve arkadaşlarına karşı ahlaki vazifeleri neler olabilir?

İsra Suresi

- Kur'an-ı Kerim'in on yedinci suresidir.
- Mekke'de indirilmiştir.
- Surenin 23-29. ayetleri arasında İslam'ın hayata hâkim kılmak istediği bazı temel ahlaki vazifeler yer alır.

İsra Suresinin 23-29. Ayetleri

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

23. Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.

24. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster, diyerek dua et.

- 25.** Kalplerinizdekini en iyi bilen Rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilesiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır.
- 26.** Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma!
- 27.** Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da Rabbine karşı çok nankördür.
- 28.** Eğer sen kendin dahi Rabbinden umduğun bir lütfu beklemek durumunda (ihtiyaç içinde) olduğun için onlara ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse kendilerine rahatlatıcı bir söz söyle!
- 29.** Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!

İsra Suresinin 23-29. Ayetlerinde Verilen Mesajlar

- Kulluk sadece Allah'a (cc) yapılır.
- Anneye ve babaya iyi davranılmalı, onlara kırıcı söz söylenmemelidir.
- Anne ve babaya merhamet ve alçak gönüllülikle kol kanat gerilmeli, onlar için dua edilmelidir.

- Kalpleri en iyi bilen Yüce Allah'tır.
- Kim salih bir kul olarak Allah'a (cc) yönelirse Allah (cc) onu bağışlar.
- Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakları verilmelidir.
- Cimri ya da savurgan değil; cömert olunmalıdır.

NELER ÖĞRENDİK?

- İslam ahlakının mahiyetini
- İslam ahlakının temel unsurlarını
- Bazı ahlaki tutum ve davranışları
- İsra suresinin 23-29. ayetlerindeki mesajları